

НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ У КОНТЕКСТІ МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК В УКРАЇНІ

Єрескова

Тетяна Володимирівна

кандидат соціологічних наук,
доцент, Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Єрескова

Татьяна Владимировна

кандидат социологических наук,
доцент, Киевский национальный
экономический университет
имени Вадима Гетьмана

Tetiana Yereskova

Candidate of Social Sciences,
Associate Professor,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

***Анотація.** У цій статті досліджуються основні тенденції зміни національної самосвідомості внаслідок глобального мультикультуралізму. Визначаються можливі варіанти прояву національної самосвідомості в українському соціумі в контексті мультикультурних практик. Стверджується, що національна самосвідомість може слугувати як своєрідним “викликом” для формування та розвитку мультикультурних практик членів сучасного українського суспільства, так і має на меті розвивати національні її, перш за все, суттєві, раціональні складові (врахування її паритет інтересів усіх, міжкультурна згода і співтворчість) і долати природу суто етнонаціонального. Саме ці “важелі” управління етнонаціональними відносинами в середині країни, забезпечують гармонійне входження особистості, спільноти, країни в глобальний міжкультурний простір.*

***Ключові слова:** мультикультуралізм, соціальна реальність, мультикультурні практики, національна самосвідомість.*

Мультикультуралізм уважається однією з найбільш неоднозначних соціальних стратегій, адже передбачає й потребує плюралістичної моделі соціальної взаємодії в межах полікультурних соціумів. Це викликано тим, що культурний плюралізм є достатньо стійким атрибутом сучасних держав, а проблема діалогу культур з області теоретичного осмислення переходить до області практичного вирішення та пов'язана зі збільшенням інтересу до проблеми мультикультуралізму в науково-публіцистичному дискурсі. Дослідники мультикультурних практик, безперечно, праві, стверджуючи, що мультикультуралізм полегшує взаємну комунікацію між етнонаціональними спільнотами, обмін цінностями й культурними надбаннями, а також зачіпає латентні локальні особливості, повсякденне життя людей [1–2]. Протягом останнього часу науковці, які вивчають глобалізаційні зміни все більше схиляються до того, що сьогодні у світі відбувається тісне переплетення глобалізаційних та неглобалізаційних процесів, які не варто відокремлювати чи протиставляти [3–4], що призводить до можливих альтернативних проектів майбутнього розвитку для окремих країн із вибором ними позитивних неглобалізаційних змін [5]. Саме тому мультикультуралізм усе частіше сприймають, як загрозу розпаду стійких соціальних зв'язків та культурних традицій, перетворюють на символ ціннісної дезорганізації сучасних суспільств, які, більшою мірою, концентруються довкола власних регіональних стрижнів [4, 12]. У цих умовах сучасне

українське суспільство потребує ідей, які зможуть забезпечити формування стабільного, цілісного соціуму в умовах можливого “постглобалізаційного” світу. Одну з таких ідей, на наш погляд, можна знайти в розумінні мультикультуралізму як засобу національного єднання в поліетнічному суспільстві.

У сучасних соціально-гуманітарних науках на сьогоднішній день стала усталеною певна тривієвість розуміння мультикультуралізму як соціального процесу:

– демографічний, суть якого полягає в описанні змін демографічних, етнокультурних параметрів національних спільнот під впливом ендегенних (міграція) та екзогенних (імміграція) чинників. Мультикультуралізм у даному випадку розуміють як політику інтеграції іммігрантів в “інше” суспільство;

– політичний, орієнтований на практичне застосування принципів мультикультуралізму як ідеології, політики, що розглядає права культурних, національних меншин. У цьому випадку мультикультуралізм — це політична програма, спрямована на гармонізацію відносин між державою та етнічними, культурними меншинами, а також на регулювання взаємин усередині цих меншин;

– ідеологічний, у межах якого обговорюються концепції національних ідеологій [6].

З огляду на українські реалії, звернення до мультикультуралізму, більшою мірою, відбувається саме на політичному та ідеологічному рівнях, ніж до його проявів у соціальному середовищі на рівні повсякденних практик. І це є цілком виправданим та зрозумілим. Адже усвідомлення приналежності людей до певної етнопонаціональної спільноти в поліетнічному соціумі неминує доповнюється, по-перше, розумінням ставлення інших етнопонаціональних спільнот до власної і, по-друге, усвідомленням приналежності всіх етнопонаціональних спільнот до загальнолюдського співтовариства. Проте невід’ємною характеристикою розвитку сучасної України стає й прагнення затвердити власну культуру на особистісному, груповому, регіональному рівнях через систему національних форм і інституцій. Але якщо однією з основних цілей сьогодні є збереження єдності держави, то в цьому випадку лише національних зв’язків, що склалися, очевидно недостатньо. Нерозуміння важливості формування в суспільстві мультикультурних практик, неефективне використання їх як засобу регулювання етнопонаціональних відносин у поліетнічному

соціумі негативно позначається на вирішенні практичних завдань національного розвитку в Україні. Саме тому проблема формування й використання мультикультурних практик на рівні пересічних членів соціуму є важливою, оскільки цей процес сприяє затвердженню свідомої громадянської позиції в умовах існування в державі різних етнопонаціональних спільнот, мов і культур.

Кажучи про застосування людиною мультикультурних практик, необхідно враховувати і її національну самосвідомість, тобто власне усвідомлення приналежності до певної нації, виявлення інтересів, цінностей, орієнтирів і настанов стосовно інших етнопонаціональних спільнот, що проживають у межах однієї держави [6]. Вплив національної самосвідомості громадян на мультикультурні практики витікає з сучасного розуміння нації, яка вирізняється не як родове етнокультурне співтовариство, а як “нація громадян” (за Ю. Габермасом) [7], і в цьому випадку значну роль починає відігравати необхідність регулювання мультикультурними практиками етнопонаціональних відносин, що склалися між членами багатонаціонального співтовариства.

Виходячи з цього, сьогодні існує нагальна потреба проаналізувати конкретні соціальні явища й процеси в соціокультурному просторі України, які визначають можливі шляхи суспільних мультикультурних практик. Дослідження та врахування стану (рівня) сформованості національної самосвідомості членів соціуму виступають саме такими явищами й розглядаються нами як складова соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства.

Для розуміння значення національної самосвідомості людини щодо сприйняття та застосування нею мультикультурних практик необхідно звернутися до основних моментів її виникнення, формування та впливу на сприйняття соціальної реальності.

Основними джерелами розвитку національної самосвідомості виступають, по-перше, поліетнічна структура суспільства (наявність різних етнопонаціональних спільнот у межах одного територіального утворення є постійним стимулом задля формування національної самосвідомості). По-друге, актуалізація національної ідентифікації на рівні ідеології (визначення важливості етнопонаціональної належності до певної спільноти) й, по-третє, новації в суспільній свідомості (незважаючи на те що в суспільній свідомості перевага віддається заснуванню на традиціях, сталих соціальних нормах, останні

десятиліття дали достатньо прикладів істотного оновлення погляду на суспільну свідомість узагалі й національну самосвідомість зокрема).

Національна самосвідомість, певним чином, “відповідає” за глибину (етапи) проникнення людини в сутність соціальної дійсності.

Перший етап — це накопичення й переробка інформації про соціальну реальність. Взаємозв’язок цих двох елементів у процесі відображення людиною соціальної реальності знаходить своє втілення в міфологемах, які містять когнітивні й емоційні компоненти ціннісних орієнтацій людини. Це не-систематизовані погляди, уявлення, настрої, відчуття, звичаї і традиції, норми поведінки, які властиві різним соціальним верствам населення. Як правило, ці соціальні стереотипи слабо пов’язані з реальною поведінкою людини.

Другий етап — відображення соціальної реальності на підставі набуття дійсних елементів знання в процесі повсякденної практичної життєдіяльності людей. Саме на цьому етапі відбувається поєднання індивідуальних і масових компонентів суспільної свідомості. Прояви національної самосвідомості знаходяться на “поверхні”, достатньо чітко усвідомлюються людиною й, зазвичай, легко визначаються (фіксуються) під час проведення, наприклад, опитувань громадської думки.

Третього рівня сприйняття соціальної реальності людина досягає тоді, коли вона здатна самостійно розкривати закономірні зв’язки й сутність процесів, які відбуваються в соціальній реальності. Тобто, коли людина не тільки усвідомлює свою належність до певного соціально-етнічного співтовариства, але й усвідомлює місце та роль своєї нації в системі суспільних відносин, розуміє національні інтереси, взаємини своєї нації з іншими соціально-етнічними спільнотами.

Зрозуміло, що кожний етап і спосіб регуляції соціальної дійсності нарощується над попередніми, але не відміння їх, а доповнює й ускладнює всю систему відображення соціальної реальності

На нашу думку, доцільно сприймати національну самосвідомість, як особливий соціальний феномен, що проявляється не лише в усвідомленні певним колом людей своєї належності до окремої нації, а й через заснування на власній суспільній практиці формує прагнення спільного майбутнього для представників різних етнонаціональних спільнот у межах єдиного поліетнічного соціуму.

У національну самосвідомість входять як усвідомлені, так і неусвідомлені настанови, засвоєні людиною в процесі соціалізації. Вона має природні та набуті основи. З одного боку, людина — істота етнічна (є носієм певної раси, національності, народності), тобто вона з самого початку належить до певної групи людей. З іншого боку, щоб повною мірою виявилася феноменологічна природа національної самосвідомості людини, вона повинна жити в суспільстві, певним чином орієнтованому своїми суспільними настановами та культурними цінностями, які часом суголосні, не співвідносяться або вступають у суперечність із заданою “етнічною програмою” людини.

Основними структурними елементами національної самосвідомості вважають:

- усвідомлення людьми своєї етнічної належності, яка відображає спільність їхнього походження, яке реалізується не тільки у формі усвідомлення спорідненості, але й у формі усвідомлення спільності історичного минулого впродовж багатьох поколінь [8];

- мова, культурні звички і форми поведінки людини;

- специфічні елементи матеріальної й духовної культури (звичаї, обряди, традиції, народне мистецтво, релігія тощо);

- національне почуття, що відображає емоційне ставлення до цінностей свого народу й реагування на ту чи іншу подію або явище.

За Г.-А. Лінднером, виникнення і формування національної самосвідомості може проходити за двома принципами: за етнічним, заснованим на дійсній або уявній кровній спорідненості (люди, що належать до однієї нації, рівним чином уважають себе кровними родичами, наприклад, німецька кров, слов’янська кров, як аналогія, “блакитна кров” дворянства); за територіальним принципом, що може розповсюджуватися на спільноту, регіон, державу [9, 31]. Саме в цьому річищі ми розглянемо ті особливості національної самосвідомості, які впливають на сприйняття мультикультурних практик.

Просоченість національної самосвідомості історизмом. У періоди суспільних трансформацій, коли сьогодення не зовсім детерміноване своїм минулим, унаслідок чого виникає деяка невідповідність між минулим та майбутнім, етнонаціональні спільноти, як правило, звертаються до свого минулого. Національні уявлення й відчуття нових поколінь

формуються як на підставі безпосередніх уявлень і досвіду кожної особи, так і в результаті освоєння вже наявних національних уявлень і національної психології всього народу [10]. Ідеться про традиції (стійкі способи дії людей, що історично склалися), звичаї (традиційно сталі правила суспільної поведінки), соціальні звички (певний спосіб реагування людей на суспільні явища й події). Це досить до речний крок, бо саме там залишаються перевірені та надійні життєві орієнтири. Світовий досвід свідчить, що національна самосвідомість є одним з найважливіших чинників соціальних перетворень у суспільстві.

Національна самосвідомість засновується на міфах. Її головне підґрунтя — ідея або міф, що мають консолідуєчу силу, зокрема про загальну культуру, походження, історію тощо. Г. Лебон відзначав, що міф (особливо науковий) вербує нових прихильників, переконує їх, мобілізує на колективні дії. Національна міфологема базується, як правило, на головних атрибутах, за якими можна визначити етнічну спільноту: групова власна назва; міф про загальних предків; загальна соціальна пам'ять; один або більше визначальні елементи загальної культури; зв'язок з конкретним рідним краєм; відчуття солідарності в значній частині населення. Національна міфологема — це відносно прості взаємовідносини людини з зовнішнім соціальним середовищем, бо виникають як безпосереднє сприйняття світу, як спосіб його бачення, що не піддається сумніву з боку самосвідомості й має матеріальну силу, оскільки реально впливає на життя людей, визначаючи їхні цінності та вчинки. Соціальна реальність за таких умов сприймається як здійснення певних міфологем.

Національна самосвідомість залежна змінна, що зростає або слабшає відповідно до зовнішніх соціально-економічних та політичних обставин.

Національна самосвідомість має потужний інтегруючий потенціал, бо вона є своєрідною формою солідарності людей для формування узгоджених позицій у перебігу вирішення соціальних і культурних завдань. Особливо це спрацьовує в умовах суспільних трансформацій, де національна самосвідомість може виступати як чинник консолідації людських ресурсів у суспільстві.

Таким чином, через національну самосвідомість може відбуватися регуляція соціальної системи, встановлення, зокрема, меж індивідуальної й соці-

альної свободи особистості, міри її конформності, ступеня девіантності, рівня толерантності й ригоризму (суворості, жорсткості). Виходячи з названих істотних рис, доцільно диференціювати можливі прояви національної самосвідомості членів поліетнічного соціуму як реакції на сприйняття мультикультурних практик.

На нашу думку, під час утвердження (запровадження) на рівні повсякденних практик засад (проявів) мультикультуралізму, національна самосвідомість може виконувати три основні функції, а саме: регулятивну, пізнавальну, пристосувальну.

Регулятивна функція національної самосвідомості здійснюється засобом переважного впливу специфіки мислення людей певної нації на характер сприйняття й оцінки соціальної дійсності.

Пізнавальна функція національної самосвідомості здійснюється за умови наявності специфічних пізнавальних та інтелектуальних властивостей людей певної нації, що відрізняються від аналогічних якостей у представників інших національних спільнот. Пізнавальна функція національної самосвідомості проявляється через ставлення індивіда до національної історії, мови, системи цінностей, що склалися протягом життя багатьох поколінь.

Пристосувальна функція національної самосвідомості здійснюється задля того, щоб сприяти або перешкоджати звиканню людей певної етнонаціональної належності до соціальної дійсності. Таким чином забезпечується входження особистості у світ національних і духовних цінностей, норм, настанов, звичок, що в комплексі утворюють структуру відносин, вимог, очікувань, правил соціального життя, які служать підставою поведінки та які індивід, якщо він хоче комфортно існувати в певному соціумі, повинен засвоїти.

На наш погляд, найбільш значущою для ефективного формування мультикультурних практик є регулятивна функція національної самосвідомості, оскільки саме вона впливає на характер, усвідомлення та сприйняття соціальної дійсності, на вчинки й поведінку представників кожної соціально-етнічної спільноти.

На основі цих функцій ми можемо сформулювати основні завдання національної самосвідомості в контексті засад мультикультуралізму:

— трансляції між поколіннями найбільш сталих духовних, світоглядних і культурних цінностей відповідного соціуму, що зумовлюють кореневі підста-

ви його специфічного менталітету. А також доцільно говорити про відтворення духовної спадщини соціуму загалом, ідентифікація якого ґрунтується не стільки на етнонаціональних ознаках, скільки на приналежності до єдиного громадянства відповідної країни;

– збагаченню індивідуальних і суспільних ментальних властивостей певного соціуму загальнолюдськими культурними цінностями. Цей процес не пов'язаний з нівелюванням самобутності того або іншого соціуму, його розчиненням у будь-яких загальнолюдських цінностях. Навпаки, йдеться про природну гармонію диференціації й інтеграції, про безумовне збереження самобутності будь-якого соціуму й створення найбільш сприятливих умов для його розвитку;

– корекції й перетворення у необхідних випадках тих ціннісних, життєвих орієнтирів, що як на особовому рівні, так і на рівні суспільства в цілому визначають найбільш вірогідну поведінку й вчинки людей, спрямовують і концентрують їхню енергію на досягнення поставленої мети. Національна самосвідомість додає членам поліетнічного соціуму відчуття сумісної участі у створенні умов безпеки й добробуту.

Виходячи з того, що сучасне українське суспільство є нестабільним, існує можливість різних варіантів (шляхів) зміни культурного контексту соціальної реальності. Приймаючи до уваги й те, що під час соціальних невизначеностей самосвідомість людини відображає цілком певні соціальні перетворення, ми вважаємо доцільним вказати можливі реакції членів українського соціуму на посилення мультикультурних практик у суспільстві та визначити обумовлені ними прояви національної самосвідомості [10].

Перший варіант — перехід до відверто націоналістичного режиму. Ми вважаємо, що цей шлях у “чистому” вигляді навряд чи вірогідний для нинішнього українського соціуму. Проте сьогодні спостерігається поява певних “маркерів”, які свідчать про можливий і такий, достатньо серйозний за своїми наслідками, поворот у розвитку українського соціуму, що, на нашу думку, пов'язано зі становленням в Україні (після 2014 р.) відкритого, рефлексивного соціуму і, відповідно, новою роллю людини як самоорганізованого актора, якому належить мати справу з інституціональними ризиками, проблемами адаптації власної самоідентифікації до розривів

сучасного суспільного розвитку, певною біполярністю сприйняття соціальної реальності членами сучасного українського соціуму [11]. Це яскраво простежується на прикладі достатньо затребуваного сьогодні “маркера” — національна гордість. З одного боку, соціально-економічне становище населення в країні не сприяє проявам глибокого почуття національної гордості, з іншого, політична ситуація в країні обумовлює формування певних “ідеологічних” тенденцій у проявах національної гордості як культурної форми національної самосвідомості [12].

Національна гордість є складовою національної самосвідомості людини й достатньо важливим компонентом, який впливає на сприйняття мультикультурних практик. Під національною гордістю ми розуміємо самовизначення українського “ми” й водночас усвідомлену реальну приналежність кожної особистості до громадянсько-національного суспільства та до структури національної держави. На формування та прояв почуття національної гордості сучасного українця (громадянина України) впливають деякі особливості. Перш за все, це наявні “політичні” прийняття поняття “національна гордість”, що спровокували появу цілої низки негативних, деформованих стереотипів щодо розуміння поняття “національна гордість”, які впливають на стосунки між людьми однієї етнонаціональної належності й різних етнічних спільнот (як у середині країни, так і за її межами). Ці стереотипи дуже живучі, і сьогодні ними керується ще значна частина населення. По-друге, почуття національної гордості здебільшого проявляється як емоційний стан. У сучасних українців почуття національної гордості активізується періодично, залежно або від досягнень України, які мають позитивний резонанс у зовнішньому світі або під тиском зовнішньої загрози. По-третє, зведення почуття національної гордості тільки до етнічної гордості, фіксування уваги лише на ознаках власної етнонаціональної спільноти. По-четверте, “регіональність” національної гордості, а саме наявні теорії “шаленого” почуття національної гордості представників західних регіонів України й повної індеферентності до всього українського, національного представників південно-східних регіонів. Зрозуміло, що перевага таких проявів національної гордості заважає не лише розвитку мультикультурних процесів, а й процесам консолідації українського суспільства.

Другий варіант, так звана “нейтральна” тенденція, характеризується малою соціальною активністю й аномічністю більшості членів соціуму, більшою орієнтацією людей на індивідуальні інтереси. У цьому випадку мультикультурні практики сприймаються як механізм дезінтеграції, причиною неврегульованості й невизначеності процесів заміщення “старих” соціокультурних цінностей і норм “новими”. Вірогідність проявів таких реакцій на мультикультурні процеси в українському суспільстві достатньо великі, оскільки для певних соціальних груп означає повернення до звичного способу життя.

Третій варіант — посилення інтегруючих характеристик природи національної самосвідомості. Запровадження мультикультурних практик сприятиме актуалізації та акцентуації на розумінні ролі, місця й значення України у світі, розуміння труднощів і перспектив розвитку країни з урахуванням унікальності, особливості держави, бажання спільного майбутнього в її межах.

Означені нами можливі варіанти сприйняття мультикультурних практик обумовлюють різні контексти національної самосвідомості членів соціуму, що різною мірою впливають на процеси консолідації в суспільстві.

Виходячи з вищесказаного, з достатньою впевненістю ми бачимо три можливі варіації проявів національної самосвідомості членами українського соціуму в контексті посилення мультикультурних практик, а саме:

1. Повернення до обмеження громадянських прав і свобод особистості, прагнення до державної і соціокультурної самодостатності (у гіпертрофованому розумінні). Національній самосвідомості в цьому випадку відводиться суто обслуговуюча функція закріплення “ідеологічних” пріоритетів і гасел, нав’язування “правильних” національних і державних цінностей.

2. Звернення в бік усе більшої націоналістичної орієнтації. Національна самосвідомість у цьому випадку закріплює в членів соціуму відчуття національної амбітності, віри у власну винятковість з неминучим пошуком ворогів, боротьбою з інакомисленням, що в умовах полінаціональної та етнічно неоднорідної української держави, не кажучи про відносини з рештою світу, призведе до згубних наслідків.

3. Цілеспрямована орієнтація на демократичні

цінності, що супроводжується не тільки декларативними, але й реальними кроками на шляху до все більш широкій демократизації суспільного життя, до правового, громадянського суспільства, інтеграції з іншими соціальними системами, народами й державами. Роль національної самосвідомості в цьому випадку значно підвищується. Особливого значення набуває питання про дійсно демократичні цінності соціуму, їхню адекватну інтерпретацію кожним членом цього соціуму.

Резюмуючи наші роздуми, констатуємо, що національна самосвідомість може виступати своєрідним “викликом” для формування та розвитку мультикультурних практик членів сучасного українського суспільства, адже може проявлятися або через віддане відношення до певної етнонаціональної групи (гордість приналежності до певної етнічної спільноти); або через властивості характеристики етноцентризму (у світі немає людей кращих, ніж представники мого етносу); або через властивості етнорадикалізму (значущість ступеню впливу тієї чи іншої етнічної групи на ухвалення державних рішень); і насамкінець, через властивості й характеристики толерантності (визнання значущості всіх етнонаціональних груп у соціальному просторі країни).

Проте національна самосвідомість покликана розвивати національне і, перш за все, сутнісне, раціональне в ньому (врахування й паритет інтересів усіх, міжкультурна згода і співтворчість) і долати природу суто етнонаціонального. Саме ці “важелі” управління етнонаціональними відносинами в середині країни, забезпечують гармонійне входження особистості, спільноти, країни в міжкультурний простір.

Мультикультуралізм, як сприйняття, засвоєння й адаптація іншого культурного досвіду, може бути стимулом виникнення нових ідеологічно-культурних форм у масовій свідомості. Підстави розглядати національну самосвідомість у контексті мультикультурних практик викликає та обставина, що за рахунок нових комунікаційних технологій інтенсифікуються та прискорюються процеси взаємообміну між локальними культурами, ускладнюючи момент переробки та вибору інформації, її осмислення, систематизацію та своєрідну “інтеріоризацію” — з одного боку. З іншого — об’єм неструктурованого інокультурного досвіду (у випадку України європейського, американського, росій-

ського тощо), який загрожує розтворити у своєму потоці “особливе”, “національне”, “своє”. Іншими словами, рух до діалогу культур нерідко супроводжується певними “викликами” щодо можливості збереження власної культури в цих умовах, що

може свідчити про відсутність або слабку впевненість у її життєстійкості. Саме в такій ситуації феномен національної самосвідомості може гармонійно поєднати (нівелювати) вищеозначені розбіжності.

Література / References:

1. Ручка А. Медіа і глобальна культура: контекст сучасності. *Медіа. Демократія. Культура*. За ред. Н. Костенко, А. Ручки. К.: Інститут соціології НАН України, 2008. С. 133–152.
2. Кукарас Ч. Теоретические основы мультикультурализма. InLiberty. Свободная среда. URL: <http://www.inliberty.ru/library/study/327> (дата звернення: 12.03.2018).
3. Тейлор Ч. Защищая мультикультурализм. Современное государство: стандарты демократии и критерии эффективности. URL: <http://yaroslavl.dada.ru/viewpoint/CHarl-z-Tejlor-Zaschischaya-mul-tikul-turalizm> (дата звернення: 05.03.2018).
4. Черныш Н. Социология сегодня: тенденции та перспективы развития. *Социология: теория, методы, маркетинг*. № 4. 2017. С. 5–21.
5. Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики. За ред. С.Макеєва і С.Оксамитної. К.: НаУКМА, 2017. 180 с.
6. Куропятник А. И. Мультикультурализм: проблемы социальной стабильности полиэтнических обществ. СПб.: Изд-во СПбГУ, 2000. 246 с.
7. Хабермас Ю. Гражданство и национальная идентичность. *Демократия, разум, нравственность*. М.: Academia, 1995. С. 209–245.
8. Кримський С. Нова раціональність – утвердження духовності. Вісник НАНУ. 2000. №11. С. 12–23.
9. Линднер Г.-А. Общественное самосознание. Зомбарт В. Социология: Пер. с нем. 2-е изд., стереотип. М.: Едиториал УРСС, 2003. С. 30–33.
10. Єрескова Т. В. Аналіз розвитку національної самосвідомості залежно від стадіальної позиції соціуму. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2005, № 1(15). С. 49–55.
11. Рымаренко Ю., Вівчарик М., Картунов О. та ін. Етнос, нація, держава: Україна в контексті світового етнодержавницького досвіду. К.: Либідь, 2000. 238 с.
12. Єрескова Т. Національна гордість як один з викликів радикального модерну. *Соціальні та політичні конфігурації модерну: політична влада в Україні та світі: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Київ, 3–4 червня 2015 р.: укладачі Г. Дерлуг'ян, А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв, А. О. Мігалуш. К.: Талком, 2015. С. 58–60.
1. Ruchka A. Media i hlobalna kultura: kontekst suchasnosti. *Media. Demokratiiia. Kultura*. Za red. N. Kostenko, A. Ruchky. K.: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy, 2008. P. 133–152.
2. Kukatas Ch. Teoretycheskye osnovy multykulturalyzma. InLiberty. Svobodnaia sreda. URL: <http://www.inliberty.ru/library/study/327> (Last accessed: 12.03.2018).
3. Teilor Ch. Zashchyschaia multykulturalyzm. Sovremennoe gosudarstvo: standarty demokratyy y kryteryi effektivnosti. URL: <http://yaroslavl.dada.ru/viewpoint/CHarl-z-Tejlor-Zaschischaya-mul-tikul-turalizm> (Last accessed: 05.03.2018).
4. Chernysh N. Sotsiologiiia sohodni: tendentsii ta perspektivy rozvytku. *Sotsiologiiia: teoriia, metody, marketynh*. № 4. 2017. P. 5–21.
5. Stan synhuliarnosti: sotsialni struktury, sytuatsii, povsiakdenni praktyky. Za red. S. Makeieva i S. Oksamytnoi. K.: NaUKMA, 2017. 180 p.
6. Kuropiatnyk A. Y. Multykulturalyzm: problemy sotsyalnoi stablynosti polyetnycheskykh obshchestv. SPb.: Yzd-vo SPbHU, 2000. 246 p.
7. Khabermas Yu. Hrazhdanstvo y natsyonalnaia ydentychnost. *Demokratyia, razum, nrvstvennost*. M.: Academia, 1995. P. 209–245.
8. Krymskyi S. Nova ratsionalnist – utverdzhennia dukhovnosti. *Visnyk NANU*. 2000. №11. P. 12–23.
9. Lyndner H.-A. Obshchestvennoe samosoznyanye. Zombart V. Sotsyolohyia: Per. s nem. 2-e yzd., stereotyp. M.: Edytoryal URSS, 2003. P. 30–33.
10. Iereskova T. V. Analiz rozvytku natsionalnoi samosvidomosti zalezno vid stadialnoi pozytsii sotsiumu. *Naukove piznannia: metod-olohiia ta tekhnolohiia*. 2005, № 1(15). P. 49–55.
11. Rymarenko Yu., Vivcharyk M., Kartunov O. ta in. Etnos, natsiia, derzhava: Ukraina v konteksti svitovoho etnoderzhavnytskoho dosvidu. K.: Lybid, 2000. 238 p.
12. Iereskova T. Natsionalna hordist yak odyn z vyklykiv radykalnoho modernu. *Sotsialni ta politychni konfihuratsii modernu: politychna vlada v Ukraini ta sviti: materialy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, m. Kyiv, 3–4 chervnia 2015 r.: ukladachi H. Derluhian, A. A. Melnychenko, P. V. Kutuiev, A. O. Mihalush. K.: Talkom, 2015. P. 58–60.

Єрескова Татьяна Владимировна

Национальное самосознание в контексте мультикультурных практик в Украине

Анотація. В статті розкриваються основні тенденції змінення національного самосознання в результаті глобального мультикультуралізму. Определяются возможные варианты проявления национального самосознания в украинском социуме в контексте мультикультурных практик. Утверждается, что национальное самосознание может служить как своеобразным

«вызовом» для формирования и развития мультикультурных практик членов современного украинского общества, так и развивать национальные и, прежде всего, существенные, рациональные составляющие (учет и паритет интересов всех, межкультурное согласие и сотворчество). Именно эти «рычаги» управления этнонациональными отношениями внутри страны обеспечивают гармоничное вхождение личности, общества, страны в глобальное межкультурное пространство.

Ключевые слова: мультикультурализм, социальная реальность, мультикультурные практики, национальное самосознание.

Tetiana Yereskova

National Self-consciousness in the Context of Multicultural Practices in Ukraine

Summary. *In this article the main tendencies of change of national self-consciousness due to global multiculturalism is investigated. According to the author, there are three possible variations of manifestations of national consciousness by the members of the Ukrainian society in the context of multicultural practices. Firstly, it is the return to the restriction of civil rights and freedoms of the person; it is the desire for state and socio-cultural self-sufficiency. In this case, national consciousness is assigned a purely serving function of consolidating "ideological" priorities and slogans, imposing "correct" national and state values. Secondly, it is the tendency towards a growing nationalist orientation. National consciousness in this case consolidates members of the society with a sense of national ambition, faith in their own exclusivity, with the inevitable search for enemies, and the struggle with dissent, which in conditions of a polynomial and ethnically heterogeneous of Ukrainian state, let alone relations with the rest of the world, will lead to disastrous consequences. Thirdly, it is the purposeful orientation towards democratic values, accompanied by not only declarative but also real steps towards the ever-increasing democratization of public life, legal, civil society, integration with other social systems, peoples and states. The role of national consciousness in this case is greatly increased.*

Finally the author shows that the national self-consciousness can serve as a kind of "challenge" for the formation and development of multicultural practices of the members of contemporary Ukrainian society, as it can be manifested either by a committed attitude to a particular ethnic group (the pride of belonging to a particular ethnic community); or because of the characteristics of ethnocentrism (in the world there are no people better than the representatives of my ethnic group); or through the properties of ethno-radicalism (the significance of the degree of influence of one ethnic group on the adoption of state decisions); and finally, due to the properties and characteristics of tolerance (recognition of the significance of all ethno-national groups in the country's social space). However, national self-consciousness is intended to develop national and above all the essential, rational in it (taking into account parity of interests of all, intercultural agreement and co-creation) and overcome the nature of purely ethno-national. It is these "levers" of the management of ethno-national relations in the middle of the country, which ensure the harmonious integration of the individual, the community, the country into the intercultural space.

Key words: multiculturalism, social reality, multicultural practices, national self-consciousness.